

ISSN 2224-5294

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚОҒАМДЫҚ ЖӘНЕ ГУМАНИТАРЛЫҚ
ҒЫЛЫМДАР СЕРИЯСЫ

СЕРИЯ ОБЩЕСТВЕННЫХ
И ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

1 (299)

ҚАҢТАР – АҚПАН 2015 ж.
ЯНВАРЬ – ФЕВРАЛЬ 2015 г.
JANUARY – FEBRUARY 2015

1962 ЖЫЛДЫҢ ҚАҢТАР АЙЫНАН ШЫҒА БАСТАҒАН
ИЗДАЕТСЯ С ЯНВАРЯ 1962 ГОДА
PUBLISHED SINCE JANUARY 1962

ЖЫЛЫНА 6 РЕТ ШЫҒАДЫ
ВЫХОДИТ 6 РАЗ В ГОД
PUBLISHED 6 TIMES A YEAR

АЛМАТЫ, ҚР ҰҒА
АЛМАТЫ, НАН РК
ALMATY, NAS RK

Б а с р е д а к т о р

ҚР ҰҒА академигі

Пралиев С. Ж.

Р е д а к ц и я а л қ а с ы:

эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Баймұратов У.Б.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Байпақов К.М.**; филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Есім Г.Е.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қирабаев С.С.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Қошанов А.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нәрибаев К.Н.** (бас редактордың орынбасары); филос. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Нысанбаев А.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сабикенов С.Н.**; заң ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сулейменов М.К.**; эк. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА академигі **Сатубалдин С.С.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбжанов Х.М.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Әбусейтова М.Х.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Байтанаев Б.А.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Жақып Б.А.**; фил. ғ. докторы, проф., чл.-корр. НАН РК **Қалижанов У.К.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қамзабекұлы Д.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қожамжарова Д.П.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Қойгелдиев М.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Құрманбайұлы Ш.**; тарих ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Таймағанбетов Ж.К.**; социол. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА корр. мүшесі **Шәукенова З.К.**; фил. ғ. докторы, проф., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі **Дербісәлі А.**

Р е д а к ц и я к ең с е с і:

Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Белостечник Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА академигі **Велиханлы Н.** (Азербайджан); Тәжікстан ҰҒА академигі **Назаров Т.Н.** (Тәжікстан); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Рошка А.** (Молдова); Молдова Республикасының ҰҒА академигі **Руснак Г.** (Молдова); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Мұрадов Ш.** (Әзірбайжан); Әзірбайжан ҰҒА корр. мүшесі **Сафарова З.** (Әзірбайжан); э. ғ. д., проф. **Василенко В.Н.** (Украина); заң ғ. докт., проф. **Устищенко В.А.** (Украина)

Главный редактор

академик НАН РК
С. Ж. Пралиев

Редакционная коллегия:

докт. экон. н., проф., академик НАН РК **У.Б. Баймуратов**; докт. ист. н., проф., академик НАН РК **К.М. Байпаков**; докт. филос. н., проф., академик НАН РК **Г.Е. Есим**; докт. фил. н., проф., академик НАН РК **С.С. Кирабаев**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **А.К. Кошанов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **К.Н. Нармбаев** (заместитель главного редактора); докт. филос. н., проф., академик НАН РК **А.Н. Нысанбаев**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **С.Н. Сабикенов**; докт. экон. н., проф., академик НАН РК **С.С. Сатубалдин**; докт. юр. н., проф., академик НАН РК **М.К. Сулейменов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Х.М. Абжанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.Х. Абусейтова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Байтанаев**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Б.А. Жакып**; докт. фиол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **У.К. Калижанов**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д. Камзабекулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Д.П. Кожамжарова**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **М.К. Койгельдиев**; докт. фил. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ш. Курманбайулы**; докт. ист. н., проф., чл.-корр. НАН РК **Ж.К. Таймаганбетов**; докт. социол. н., проф., чл.-корр. НАН РК **З.К. Шаукенова**; д. фил. н., проф., Почетный член НАН РК **А. Дербисали**

Редакционный совет

академик НАН Республики Молдова **Г. Белостечник** (Молдова); академик НАН Азербайджанской Республики **Н. Велиханлы** (Азербайджан); академик НАН Республики Таджикистан **Т.Н. Назаров** (Таджикистан); академик НАН Республики Молдова **А. Рошка** (Молдова); академик НАН Республики Молдова **Г. Руснак** (Молдова); чл.-корр. НАН Азербайджанской Республики **Ш. Мурадов** (Азербайджан), член-корр. НАН Азербайджанской Республики **З.Сафарова** (Азербайджан); д. э. н., проф. **В.Н. Василенко** (Украина); д.ю.н., проф. **В.А. Устименко** (Украина)

Известия Национальной академии наук Республики Казахстан. Серия общественных и гуманитарных наук. ISSN 2224-5294

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы)

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан № 10894-Ж, выданное 30.04.2010 г.

Периодичность 6 раз в год

Тираж: 2000 экземпляров

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, 220, тел. 272-13-19, 272-13-18,
www:nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2015 г.

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75

Editor in chief

S.Zh. Praliyev,
academician of NAS RK

Editorial board:

U.B. Baymuratov, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.M. Baipakov**, dr. hist. sc., prof., academician of NAS RK; **G.Ye. Esim**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Kirabayev**, dr. phil. sc., prof., academician of NAS RK; **A.K. Koshanov**, dr. econ. sc, prof., academician of NAS RK; **K.N. Naribayev**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK (deputy editor-in-chief); **A.N. Nysanbayev**, dr. philos. sc., prof., academician of NAS RK; **S.N. Sabikenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **M.K. Suleimenov**, dr. jur. sc., prof., academician of NAS RK; **S.S. Satubaldin**, dr. econ. sc., prof., academician of NAS RK; **Kh.M. Abzhanov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.Kh. Abusseitov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Baitanayev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **B.A. Zhakyp**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **U.K. Kalizhanov**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D. Kamzabekuly**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **D.P. Kozhamzharova**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **M.K. Koigeldiev**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Sh. Kurmanbaiuly**, dr. phil. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Zh.K. Taymaganbetov**, dr. hist. sc., prof., corr. member of NAS RK; **Z.K. Shaukenova**, dr. soc. sc., prof., corr. member of NAS RK; **A. Derbisali**, dr. phil. sc., prof., honorary member of NAS RK

Editorial staff:

G. Belostechnik, NAS Moldova academician (Moldova); **N. Velichanly**, NAS Azerbaijan academician (Azerbaijan); **T.N. Nazarov**, NAS Tajikistan academician (Tajikistan); **A. Roshka**, NAS Moldova academician (Moldova); **G. Rusnak**, NAS Moldova academician (Moldova); **Sh. Muradov**, NAS Azerbaijan corr.member (Azerbaijan); **Z. Safarova**, NAS Azerbaijan corr.member (Azerbaijan); **V.N. Vasilenko**, dr. econ. sc., prof. (Ukraine); **V.A. Ustimenko**, dr. jurid. sc., prof. (Ukraine)

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of Social and Humanities.
ISSN 2224-5294

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty)

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of information and archives of the Ministry of culture and information of the Republic of Kazakhstan N **10894-Ж**, issued 30.04.2010

Periodicity: 6 times a year

Circulation: 2000 copies

Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 219, 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19, 272-13-18,

www.nauka-nanrk.kz / social-human.kz

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2015

Address of printing house: ST "Aruna", 75, Muratbayev str, Almaty

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF SOCIAL AND HUMAN SCIENCES

ISSN 2224-5294

Volume 1, Number 299 (2015), 274 – 278

**A TRUE EXAMPLE
OF COLORFUL IMAGES AND FANTASIES
(based on the novel of Chingiz Aitmatov "Block")**

A. Shamakhova

Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Almaty, Kazakhstan

Key words: art, word, spirituality, treasury, values, people.

Abstract. Artworks of speech - spiritual treasury of values of the people, which summarizes the events of the colorful truth of life. The heritage of the art of speech of the peoples of the world are paralleled and compared, based on examples of classic literature and well-known laws of poetic genres the system features of colorful images and fantasies is compared.

**ӨМІР ШЫНДЫҒЫН БЕЙНЕЛЕУДЕГІ
КӨРКЕМДІК УАҚЫТ ПЕН КӨРКЕМДІК ҚИЯЛ
(Шыңғыс Айтматовтың «Жан пид» романы бойынша)**

А. Шамахова

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

Тірек сөздер: өнер, сөз, рухани, қазына, құндылық, халық.

Аннотация. Сөз өнері шығармалары - тіршілік қозғалысындағы өмір шындығы оқиғаларын көркемдік шындықпен жинақтап бейнелейтін рухани құндылық қазынасы. Әлем халықтарының сөз өнері мұраларының классикалық үлгілеріндегі мазмұн мен пішін поэтикасы заңдылықтарының аясында танылатын поэтикалық ерекшеліктері жүйесінде көркемдік уақыт пен көркемдік қиял мәселелері де саралана көрінеді.

Суреткер-ойшыл қаламгерлердің классикалық деңгейде танылып бағаланған туындыларында адамдардың мінез-құлық психологиясын, әлеуметтік қарым-қатынастардағы әрқайсысының өзіндік ерекшеліктерін даралауға айрықша мән беріледі. Олар өмір шындығын бейнелеудегі шығармаға арқау болған кезеңдердің де, ондағы деректі оқиғалардың да, жеке адамдардың да көркемдік ойлау аясында қамтылатыны мәлім. Шығармалардың мазмұны мен пішіні ауқымына алынатын өмір шындығын құрайтын деректі, дерексіз заттардың да, құбылыстардың да – бәрінің де ғасырлар жүйесіндегі рухани сабақтастықты негізге алатыны анық. Суреткер қаламгерлер адамзат ұрпақтарының ғасырлар белестеріндегі тіршілік қозғалыстарындағы рухани үндестіктерін, қайшылықтарын, деректер мен аңыздық сюжеттер негізінде ала отырып, өмір шындығымен эстетикалық ойлау сабақтастығымен бейнелейді. Тіршілік қозғалыстары - адамзат ұрпақтарының саналы ақыл-ой иелері болып қалыптасуынан бастап, өзара үндестіктерімен, сонымен бірге өзара қарама-қарсы құбылыстарымен, қасиеттерімен ерекшеленетін күрделі болмыс әлемі. Адамдар мен оларды қоршаған жаратылыстан табиғаттан жанды, жансыз тіршілік ортасының өзара сабақтастығы да, үндестіктері де, сәйкессіздіктері де көркем шығармалардағы көркемдік уақыт пен көркемдік ойлау эстетикасы ұстанымы аясындағы поэтикалық сипатымен ерекшеленеді.

Бұл орайда, суреткер жазушы Шыңғыс Айтматовтың «Жан пида» романындағы осы поэтикалық ерекшеліктердің сюжеттік-композициялық желілердегі ерекшеліктері айрықша назар аудартады. «Жан пида» романындағы көркемдік уақыт пен көркемдік қиял поэтикалық тәсілдерінің қолданылуы да классикалық дәстүрлер қолданысының жаңғыра жалғасуын аңғартады. Академик З. Ахметовтің ғылыми тұжырымы негізінде «Жан пида» романындағы көркемдік уақытты бейнелеу сипатын аңғаруға болады: «Реалды уақыт – бұл уақыттың өмірдегі нақтылы қалпы. Оның басты өзгешелігі - объективтілік сипаты. Реалды уақыт үздіксіз өтіп жатады және үнемі алға, біркелкі жылжиды. Ал енді осы уақыт бар да, оны адамның сезіммен қабылдауы бар. Бұлардың өзі екі түрлі сипат алуы ықтимал. Біздің сезінуімізде уақыт кейде ақырын, кейде жылдам ауысқандай болады. Ал әдебиет шығармасында уақыттың жылжуы уақиғаның суреттелуіне байланысты бірде жедел, бірде баяу болып, кейде тіпті үзіліп кетіп отыруы ықтимал. Ал тағы бірде уақиға аяғынан басталып баяндалса, жазушы уақытты кейін жылжытып көрсетуі де мүмкін» [2,199 -б.].

Ғалым көркемдік уақыт поэтикасы тәсілі бойынша Мұхтар Әуезовтің «Абай жолы» роман-эпопеясындағы жарты ғасырға таяу мерзімнің алынғанын, шығарманың Абайдың 13 жасынан басталып, 60-қа таянғанда дүниеден қайтқанын айта келе көркемдік уақыт поэтикалық тәсіліне тоқталады: «Осы мерзім кітапта үздіксіз суреттелмей, кейде жазушы арада бірнеше жылдар өтті деп, бірталай уақытты аттап кетіп отырады.

Ал бірақ кітаптағы көркемдік уақыттың көлемі әлдеқайда кең жатыр. Ондағы өткен замандағы өмір суреттерін еске алсақ, ескі аңыз-жырдағы оқиғаларды ескерсек, кітаптың уақыттық сыйымдылығы әлдеқайда мол екенін аңғарамыз» [2,199-200 -бб.]. Классикалық әлем әдебиеті деңгейіндегі көркемдік жалғастық заңдылығы аясында суреткер Мұхтар Әуезовтің дарынды шәкірті Шыңғыс Айтматовтың «Жан пида» романындағы көркемдік уақыт поэтикалық тәсілінің де өзіндік ерекшеліктерін айта аламыз.

«Жан пида» романының арқауына алынған кезең – ХХ ғасырдың 60-70-жылдары. Басты кейіпкерлері Авдий Каллистратов және сюжеттік-композициялық желілерде олармен бірге бейнеленетіндерді эралуан оқиғалар кезінде мінездей даралау жүзеге асырылады. Романның идеялық-композициялық желілеріне көркемдік бояулар үстемелейтін өткен ғасырлар деректері немесе біраз бұрын өткен тарихи оқиғалар шындығын қосу тәсілі де туындының оқырмандардың қабылдау психологиясына оң әсерін тигізгендігі айқын. Мысалы, ежелгі дәуірдегі Рим империясының отарында болған Иерусалим қаласының прокураторы (әкімі, губернаторы) Понтий Пилаттың христиандардың пайғамбары Иисус Христоспен өлім жазасы алдындағы сұхбаты-көркемдік уақыттың көрсеткіші. Иудей патшасы тұғырына лайықты ұстаныммен әділеттілік, теңдік, бақыттылық жағдай жасау идеясын өзінің әкесінің өсиеті-аманаты бойынша насихаттап таратқаны үшін Иисустың жазалануы – Рим билеушілері үшін аса маңызды болған. Көркемдік уақыт поэтикалық тәсілімен осы деректілік негіздегі аңыздық сюжетті жазуда адамгершілік асыл қасиет уағызшылары мен жамандық пиғылымен ғана өмір сүретін жандардың пендешілік-жендеттік пиғылдары қатарласатын сәттердің психологиялық жағдайын бүгінгі оқырманның көз алдына елестетеді:

«...Пасық қала құрбандық күтеді. Осы бір шыжып тұрған күнде қала құлқын қағып қан тілейді, түндей түнек түйсіктер аласапыранды аңсаулы. Ливия сахарасында алапат арыстан зебраны қанжоса қылып жатқанда шибөрілер шуылдап, ұлып, өршелене үруші еді. Иисусты жазаласа мына қаланың тобырлары ада өкіріп-бақырып, жер сабалап жыламақшы. Понтий Пилат мұндай күніреністі адамдардың да, аңдардың да арасынан көрген еді, енді Иисусты креске қалай керіп өлтіретінін көзге елестетуі-ақ мұң екен, іштей қатты сескеніп қалды» [1, 141- б.].

«Жан пида» романының басты кейіпкері Авдий Каллистратов Мойынқұм өңіріне наша дайындалатын қарасораны жинауға аттанғандарды (Гришан - жетекші, жортуылшылар – Коля, Махач, Петруха, Ленька) ниеттерінен, қисық ұстанымдарынан айнытып, түзу жолға салу үшін солардың құрамына кіреді, өздерінің сөздерімен оларды бастаушы Гришанды айыптайды («...сендерді тозақ отына алдап түсірген бұл эззілді әшкерелеймін! Мен бұл райымнан қайтпаймын, өйткені шындық мен жақта!), наша шөбін жинаушыларды сақтандырады (« -Ей, балалар, қараңдар, -деп Авдий рюкзакты басына көтере сілкіледі. –Міне, мынаның ішінде біз адамдарға ажал себетін у, оба алып бара жатырмыз. Оңай ақшаның буына мас болған сендер: сен, Петр, сен, Махач,сен, Леня, сен, Коля – сендер осы сұмдықты істейтін!») [2,133-б.].

Адамзат ұрпақтары үшін әділеттілік, теңдік, тән мен жан саулығы салтанат құратын ортаны, жағдайды уағыздаған ежелгі дәуірдегі Иисус пен XX ғасырдағы Авдий сынды абзал ой иелері - мәңгілік үндес. Ғасырлар белестері араларын бөліп тұрса да шығармадағы көркемдік уақыт поэтикасы заңдылығы аясында үндес ұстаным иелерінің жалпыадамзаттық гуманизм рухының мәңгілігін дәлелдегендіктерін ұғынамыз.

Иерусалим билеушісі Понтий Пилат қаншама зәрленсе де, Иисустың ұстанымын өзгерте алмайды: «-Мен императордың осындағы әміршісі ретінде Рим императоры Тиверийдің атынан бұл өлкеде біршама өзгерістер жасай аламын. Ал сен бұған басқа бір құдірет күшін, сен жалау етіп жүргенсімақ басқа бір шындықты қарсы қоюға тырбанасың.

...Қала халқы синедрионның үкімі бойынша сені қашан жазалар екен деп ынтыға күтіп отыр. Кәне, жауап бер!

- Нендей жауап?

- Сен патшаның Құдайдан кіші екеніне сенімдімісің?

Патша - ажалды адам.

Әлбетте, ажалды. Бірақ ол тіріде халық үшін патшадан биік басқа Құдай бар ма?

Бар, Римдік әмірші, егер де дүниеге басқа өлшеммен қарасақ – бар.

Сандырағың бар болсын, өйткені күлкімді келтіре алмайсың,- деп қалды Понтий Пилат. Жорта қорланған болып, қату қабағын көтеріп. Тіпті бұл сандырағың күлкілі болмаған күннің өзінде мұнына мені нандыра алмайсың. Сенің осы сандырағыңа кімдер, не үшін сеніп жүргеніне таңым бар.

- Маған қорлық, зорлық көргендер, әділеттілікті ғұмыр бойы аңсағандар сенеді. Менің ілімімнің ұрығы азаппен, адамдардың көз жасымен тыңайтылған жерге түседі,- деп түсіндірді Иисус» [1, 142-143 -бб.].

Бұл - суреткер Шыңғыс Айтматовтың «Жан пида» романында көркемдік қиял поэтикалық тәсілін қолдануын да аңғартатын көрсеткіш. Әдебиеттану қисыны бойынша «Көркемдік қиял – көркемдік ойлау ерекшелігі, суреткердің дүниеде, өмірде болатын, болуы мүмкін нәрселерді, жай-жағдайларды қиял арқылы елестету қабілеті, бейнелеп көрсету тәсілі. Көркемдік қиял шындық пен шарттылықтың бірлестік-тұтастылығына негізделеді.

Көркемөнерде тақырып таңдау, оның тереңіне бойлау, өмір құбылыстарының ішкі қабаттарына барлау жасау, солардың әлеуметтік-эстетикалық мәнін ұғыну саналуан кейіпкерлердің бейнелігі, жан дүниесін, жүріс-тұрысын суреттеу көркемдік қиялға байланысты» [2,196-б.]. «Жан пида» романындағы ежелгі заманғы Иерусалимдегі Рим әміршісі Понтий Пилат пен адамгершілікті, ізгілікті, теңдікті, әділеттілікті уағыздағаны үшін жазықсыз жазаланып өлім жазасына кесіліп тұрған Иисусты бейнелеудің, олардың диалогтарының да өмір шындығына негізделген көркемдік қиял жемісі екенін сезінеміз.

XX ғасырдың және болашақтың ұрпақтарын нашақорлық апатынан құтқаруды ойлап, наша шөбін жинаушыларды-жортуылшыларды бұл істен бас тартуларына үгіттеп, тіпті өзінің де жинаған наша шөбін шашқаны («...Авдий рюкзактың аузын ағытып жіберіп, ішіндегі нашаны пойыздың есігінен сілкіп-сілкіп желге ұшыра бастады. Рюкзактың ішіне қаншама қарасораның жапырағы мен гүлі сыйып кетекен десеңші, эне, сол заһар күзгі жапырақтай темір жол бойымен ұйтқи ұшып, қалықтап кете барды. Ол ұшып кеткен мыңдаған сом ақша еді ғой! Жортуылшылар Авдийге біразға дейін аңыра қарап, қалшиды да қалды») [1, 133-б.] да көркемдік қиял аясында өрнектелген.

Осы арада көркемдік уақыт поэтикасы бойынша ежелгі дүниеден алынған кейіпкер Иисустың қанша дігірлесе де әмірші Понтий Пилатқа көнбестен, иілместен жақсылықты уағыздайтын пиғылынан таймайтынын мәлімдеген сөздерінен үндестік табамыз:

«-Осыдан соң да,-деп кенет үні қарлығып сөзін жалғады Понтий Пилат, - мына мен, римдік прокуратор, саған бостандық береді деп үміттенесің бе?

- Иә, қайырымды әмірші, босат мені.

- Босанған соң не істемекшісің?

- Жер бетіне Құдай сөзін таратып, кезе беремін.

- Тапқан екенсің ақымақты!

- Прокуратор бақырып, ашу қысып, орнынан атып тұрды. –Сенің орның кресте екеніне енді анық көзім жетті. Сені тек өлім ғана тыя алады.

- Қателесесің, мәртебелі әмірші, рух алдында өлім дәрменсіз,-деді Иисус нықтап, ап-анық сөйлеп» [1,143-б.].

Көркемдік уақыт пен көркемдік қиял тәсілі поэтикасымен жазылған «Жан пида» романында әділдік насихаты үшін жазаланған ежелгі дәуірдегі христиандар пайғамбары Иисус тағдырымен сабақтас XX ғасырдағы нашакорлық апатына қарсы өзіндік күрес ашқан Авдий де наша шөбін жинаушы жортуылшылардың соққысына ұшырайды. «Жортуылшылар оған құтырған иттердей тап берді. Пектруха, Махач, Коля – бәрі жабылып Авдийді бірінен соң бірі түйгіштеді.

...Құлаштап ұрған жұдырықтар, аямай тепкен аяқтар оны үңірейген есіктің аузына қарай шегіндіре берді.

...Авдийдің ең соңғы есінде қалғаны – енді жендеттер оның бетінен тепкіледі, жортуылшылардың аяқ киімдері қанға боялды, қарсы жел құлағында лаулаған өрттей гуілдеді. Авдийдің денесі қорғасындай ауырлап, зіл тартып, үңгірдей үрейлі құрдымға құлауға шақ қалды. ...Бірақ Авдий де соншама тірмізік, ит жанды екен, басынан, бетінен былш-былш еткізіп қанша тепкілеп жатса да, қолы қарысып тұтқадан шықпай-ақ қойды» [1,134-136-бб.].

«Жан пида» романындағы көркемдік уақыт пен көркемдік қиял поэтикалық тәсілдерінің қолданылуында жазушы басты кейіпкер Авдийдің ішкі монологтары мен жан ділі әлеміндегі тебіреністері, толғаныстары аясында Мәскеудегі Пушкин музейіндегі Италиян ауласы атты залындағы көне болгар шіркеуінің концертін тыңдау сәтін баяндаған. Он адамнан құралған әншілер тобының орындау шеберлігі де кейіпкер қиялының шарықтауына әсері болғандығын суреттеген:

«... Әуез қалқып ұшып жөнелді. Сол бір сілтідей тынған тыныштықта аспан әлеміндегі құдіретті күйме дөңгелек шабақтары жарқ-жүрқ етіп, баяу ғана жылжып, көзге көрінбес толқын үстімен мына залдан шығып жүре бергендей: сонда соңында қайта-қайта жаңғырығып, қайта-қайта қанат қағып, рухтың сарқылмас кенінен қуат алып, салтанатты да шайтанды дауыс ізі өшпей, өршелене, өрлене берді.

Әншілер ә деп ауыз ашқанна-ақ бұлардың ән салу шеберлігі шыңына жеткендігі белгілі болды. Үні бөлек, жаны бөлек, тәні бөлек он адам осыншама қалай бірлесіп, бір адамдай болып кеткені таң қаларлық» [1,55-б.]. Кейіпкер Авдийдің осындай толған сәтіне ескі грузин әндерінің әсерлілігін еске алуы да көркемдік уақыт пен көркемдік қиял бірлігі аясында алынған. Осы арада кейіпкер Авдийдің «Алтау мен жетінші» атты әңгіменің-балладаның сюжетін кейіпкерлерінің (Алты адамы ғана қалған Гурам Джотадзе және оның достары және жетінші чекист Сандро) Азамат соғысы жылдарындағы тағдырларын есіне алуы да «Жан пида» романының эстетикалық әсерлілігін күшейте түскен.

Грузин ұлтының пролетарлық революцияға, кеңестік жүйеге қарсы шайқасқан хас батырларының ең соңғы алты адамнан құралған тобын ақыры солардың сеніміне кіріп бірге жүрген чекист Сандро құртады. Әңгіме-баллада кейіпкерлері Түркия мен Грузия шекарасындағы соңғы түнде қоштасу дастарқанындағы асты ішіп, қоштасу рәсімдерін (бір-бірімен, туған жермен, грузиннің нан-тұзымен, шараппен қоштасу) жасап болып, топ басшысы Гурам Джохадзенің «Ал, ендеше, мына шарапты алып жіберейік те, ең соңғы рет қосылып өз әнімізді салайық» [1,64-б.] - деген ұсынысын орындайды.

Грузин әндерін қайта-қайта орындап, әр орындаудан кейін шарап ішіп, қоштасып отырған кейіпкерлер туралы «Ән табиғаты оларды туыстыра түсті» [1,65-б.] деп түйіндейді автор. Сол грузин балладасының соңғы чекист Сандраның «алты кісіні түгел атып сұлатып, ақырында өзін-өзі атқанымен аяқталады. Кейіпкер Авдийдің осы Грузин балладасындағы ән құдіретінің қаскөйлікті де, жендеттікті де жеңетін құдіреті барлығын дәлелдеуі арқылы көркемдік қиял әсерлілігі дәйектелген.

Қорыта айтқанда, суреткер Шыңғыс Айтматовтың «Жан пида» романындағы адамзат ұрпақтары мен оларды қоршаған тіршілік ортасындағы саналуан байланыстарды үндестіктерімен де, қайшылықтарымен де бейнелеу арқылы өнер туындылары эстетикасына тән көркемдік уақыт пен көркемдік қиял тұтастығының ерекшеліктері саралана танылады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Айтматов Ш. Жан пайда: Роман. – Алматы: Атамұра, 2005. – 320 б.
[2] Әдебиеттану. Терминдер сөздігі / Құраст.: З. Ахметов, Т. Шаңбай. – Семей-Новосибирск: Талер-Пресс, 2006. – 398 б.

REFERENCES

- [1] Aitmatov Sh. Block: Novel. Almaty: Atamura, 2005. 320p.
[2] Literary studies. Terms dictionary. Edit. Z. Akhmetov, T. Shanbay. Semey-Novosibirsk: Taler-Press, 2006. 398 p.

**ЖИЗНЕННАЯ ПРАВДА НА ПРИМЕРАХ КРАСОЧНОГО ИЗОБРАЖЕНИЯ
ВРЕМЕНИ И ФАНТАЗИЙ**

(по роману Чингиза Айтматова «Плаха»)

А. Шамахова

Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Алматы, Казахстан

Ключевые слова: искусство, слово, духовность, казна, ценности, народ.

Аннотация. Произведения искусства слова – духовная казна ценностей народа, которые суммируют события красочной правды жизни. Проводятся параллели и сопоставляется наследие искусства слова народов мира, на примерах классической литературы и известных законов поэтических жанров сравнивается система особенностей красочного изображения времени и фантазий.

Поступила 27.01.2015г.

МАЗМҰНЫ

ТАРИХТЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

<i>Әбсаттар қажы Дербісәлі. Марокко мен Испаниядағы жәдігерліктеріміз.....</i>	5
<i>Камалов А.К. Советтік Азияға миссия: АҚШ-тың вице-президенті Генри Уоллестін Сібірде, Өзбекістанда және Қазақстанда (1944 ж.).....</i>	17
<i>Кәрімова Р.О. Шығыс Түркістанда маталарды өндіру: дәстүр сабақтастығы.....</i>	22
<i>Сүгірәлинов М.М. Ауғаныстан Хазарейлері.....</i>	28

ШЫҒЫС ДЕРЕКТАНУ

<i>Сағындықова Н.Ж. Ахмед Йүгнеки (Югнеки).....</i>	38
<i>Тохтабаева Ш.Ж. Көне заманның шығармашылық демі.....</i>	47
<i>Батырхан Б.Ш., Тоқтарбекова Л.Н. Фирдаусидің «шаһнама» дастанындағы даналық ойлар.....</i>	56
<i>Ошан Ж. Көне тарихи жәдігерден қалған жалғыз парак.....</i>	60
<i>Қамбарбекова Ф.Ә. «Иншай Тахир Вахид» – Қазақстан және Орталық Азия тарихын зерттеудегі дереккөз ретінде.....</i>	67
<i>Молотова Э.М. Бурхан Киличе ад-дин туралы тарихи шығармалардан ақпарлар.....</i>	76
<i>Каримова З.К. XVIII ғасырдағы қазақ-жоңғар байланыстары Молла Абд әл-Әлімдің «Ислам-наме» дереккөзінде.....</i>	79

ТІЛ БІЛІМІ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТАНУ

<i>Молотова Г.М. Уйғыр фольклорына үнді-араб-иран-түрік қарым-қатынасы.....</i>	85
<i>Юсупов Р. XX ғасырдың басындағы Шығыс Түркістандың әдеби жағдайы.....</i>	90
<i>Дюсенов Б.Д. ««Китаб ад-Дурра...» сөздігіндегі адамға қатысты сөздердің этнолингвистикалық сипаты».....</i>	94
<i>Масимова Х.В. Жазба ескерткіштердегі етістіктің Рай және Егіс, Жақ-сан категориялары.....</i>	99
<i>Баратова Ш.Б. Қазіргі қазақ және ұйғыр поэзиясында қара өлең ұйқасы және шалыс ұйқастың даму ерекшеліктері.....</i>	106

ҚАЗІРГІ ШЫҒЫСТАНУ ОЙЫ

<i>Джалилов З.Г. Хариджизм: радикалды исламның генезистік тарих дамуында.....</i>	111
<i>Мансурова А.С. Діни толеранттылық және діни диалог ара шарттар глобалдық нақтылықта.....</i>	117
<i>Байдаров Е.Ұ. Қазақстан қоғамының этноәлеуметтік және этноконфессионалды тұрғысындағы өзбек этникалық тобының орны.....</i>	123
<i>Дүйсен Ф.М. Орталық Азия және Үндістанның туризм мен рекреация саласындағы ынтымақтастығының болашағы: жағдайлары және ресурстары.....</i>	135
<i>Шаймарданова Н.Ж. Келіспеушілік пен қарама-қайшылық контекстіндегі жапон-корей қарым-қатынастарының тарихы.....</i>	142
<i>Руденко Е.И. Жаһандық оңтүстік азиялық шетжұрт: қалыптастыруы, сыныптамасы, маңыздылығы.....</i>	147
<i>Хаджиева Г.У. Дамушы мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық жаңаруын зерттеудің теориялық аспектілері.....</i>	155
<i>Мадалиева Ж.К. Мифология мәдениеттің тарихи серпінділігінде.....</i>	162

ЖАС ҒАЛЫМДАРДЫҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІ

<i>Муратбекова А.М. Қытай–Үндістан қарым-қатынастарындағы территориялық шиеленістер.....</i>	169
<i>Қоңырбай Ә.Р. Жаңа Жібек Жолының қалыптасуы: экономикалық потенциал мен Қазақстан үшін перспективалар.....</i>	176
<i>Бәтенова А.Ж. Саяси жаңару саясаты жүргізілген Жапония (1797–1900 жж.).....</i>	186
<i>Мукатова Ә. Сәйкестік зерттеу тұжырымдамасына шыққан көзқарас: тарихнама аспекті.....</i>	192
<i>Әубәкір А. Көне түрік ғұрыптық кешендері этносемантикасының кейбір қырлары.....</i>	196

* * *

<i>Сапарбаев Б.А., Көкенова А.Т., Әбілкасым А.Б. Инновациялық іс-әрекетті мемлекеттік қолдау – ғаламдастыру жағдайында ұлттық экономиканың тиімділігін арттыру факторы ретінде.....</i>	203
<i>Әбіқаева М. Қазақстан Республикасында энергетика келешегінің дамуы мен қуат үнемдеу әлеуеті.....</i>	207
<i>Алауханов Е.О. Отандық қылмысты зерттеулерінің дамыту жолдары. Жетістіктері және мәселелері.....</i>	211
<i>Альмурзаева Б.К., Кубиева В.А., Салиш С., Сагиева А.Т. «Білім беру сапасы»: негізгі тәсілдер және түсіндірмелер.....</i>	215
<i>Аюпова З.К., Құсайынов Д.Ө. Дүниетаным қалыптасуындағы дұрыс ойлаудың орны мен мәні жайлы.....</i>	220
<i>Досжан Р.К. Абай Құнанбаев шығармашылығындағы жастарды тәрбиелеудегі білім және еңбек идеясы.....</i>	227

<i>Егембердиева С.М., Абдраманова Г.Қ., Есмағұлова Н.Д.</i> Ықпалдасу шарттарындағы Қазақстан мен	
Польшаның әлеуметтік-экономикалық мәселелері.....	231
<i>Жанақова Н.Т.</i> Тың игеру науқаны және қазақ тілінің тағдыры.....	238
<i>Байбекова М.М., Анарбаев З.З.</i> Қазақстан Республикасындағы психологиялық қызметтің ролі.....	243
<i>Картаева Т.Е.</i> Шығыр қондырғысы және оның қолданыс аясы.....	247
<i>Көкенова А.Т., Ағмасова Г.С.</i> Әлеуметтік қорғау модельдерінің дамуындағы негізгі тенденциялар.....	255
<i>Нахытбекова Э.И.</i> Ағылшын тілі пәнін өту барысындағы жобалап оқыту әдісін қолданудың өзектілігі.....	260
<i>Ералин Қ., Қожамқұлова Б., Исаева Н.</i> Қыш өңдеу шебері Абай Рысбековтың этнодизайндық шығармашылығы.....	263
<i>Тебегенов Т.С.</i> Жүсіпбек Аймауытов пьесаларындағы әлеуметтік қайшылық шындығы.....	266
<i>Шамахова А.</i> Өмір шындығын бейнелеудегі көркемдік уақыт пен көркемдік қиял	
(Шыңғыс Айтматовтың «Жан пίδα» романы бойынша).....	274
<i>Көкенова А.Т., Ағмасова Г.С.</i> Инновациялық әлеуметті бағалаудың әдістемелік негіздері.....	279
<i>Тастанбекова К.Н., Шамұратова Н.Б., Бабажанова Ж.А., Төреқұлова Д.М., Жұманова Б.К.</i> Халықтың келейлік деңгейін қысқарту үшін бюджеттен бөлінген қаражатты жоспарлау мен игеру.....	286
<i>Ералин Қ., Қожамқұлова Б., Дәулет Г.</i> Зергер Қалмырза Тасовтың этнодизайндық шығармашылығындағы ұлттық дәстүрдің жалғастығы.....	295
<i>Тебегенов Т.С.</i> Жүсіпбек Аймауытовтың драматургиясы: классикалық дәстүр және суреткерлік дүниетаным сипаты.....	300
<i>Шамахова А.</i> Роман арқауындағы тарихи кезең шындығы (Шыңғыс Айтматовтың «Ғасырдан да ұзақ күн» романы бойынша).....	305
<i>Смағұлова Г.Н.</i> Құндылықтар әлеміндегі «сұлулық» концептісі.....	311
<i>Ауелгазина Т.К.</i> Мәңгілік ел идеясы – Қазақстандық патриотизмнің түпқазығы.....	317
<i>Шойбекова Ғ.Б.</i> Дыбыстар сәйкестігінің лексикалық құрамды толықтырудағы ролі.....	321
<i>Қабдылқызы А., Бұғыбаева Ж.</i> Туынды топонимдердің нөлдік жұрнақ арқылы жасалуы.....	325

СОДЕРЖАНИЕ

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ИСТОРИИ

<i>Дербисали А.Б.</i> Наши реликвии из Марокко и Испании.....	5
<i>Камалов А.К.</i> Миссия в Советскую Азию: вице-президент США Генри Уоллес в Сибири, Узбекистане и Казахстане (1944 г.).....	17
<i>Каримова Р.У.</i> Производство тканей в Восточном Туркестане: преемственность традиций.....	22
<i>Сугралинов М.М.</i> Хазарейцы Афганистана.....	28

ВОСТОЧНЫЕ ИСТОЧНИКИ И ИСТОРИОГРАФИЯ

<i>Сагандыкова Н.Ж.</i> Ахмед Йугнеки (Югнеки).....	38
<i>Тохтабаева Ш.Ж.</i> Творческое дыхание далеких эпох.....	47
<i>Батырхан Б.Ш., Токтарбекова Л.Н.</i> Мудрые изречения Фирдоуси в поэме «Шахнаме».....	56
<i>Ошан Ж.</i> О сохранившемся древнеисторическом документе.....	60
<i>Камбарбекова Г.А.</i> «Иншай Тахир Вахид» – как источник по истории Казахстана и Центральной Азии.....	67
<i>Молотова Э.М.</i> Сведения из исторических сочинений о Бурхан ад-дин Киличе.....	76
<i>Каримова З.К.</i> Казахско-джунгарские взаимоотношения в XVIII веке в историческом сочинении «Ислам-наме» Моллы Абд аль-Алма.....	79

ЯЗЫКОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Молотова Г.М.</i> Индо-арабо-иранское влияние на уйгурский фольклор.....	85
<i>Юсупов Р.К.</i> Литературная среда Восточного Туркестана начала XX века.....	90
<i>Дюсенов Б.Д.</i> Этнолингвистическая характеристика терминов о человеке в словаре «Китаб ад-Дурра...».....	94
<i>Масимова Х.В.</i> Категория залога, времени и степени в письменных памятниках.....	99
<i>Баратова Ш.Б.</i> Особенности развития рифмы в современной казахской и уйгурской поэзии.....	106

СОВРЕМЕННАЯ ВОСТОКОВЕДНАЯ МЫСЛЬ

<i>Джалилов З.Г.</i> Хариджизм: к истории генезиса и развития радикального исламизма.....	111
<i>Мансурова А.С.</i> Религиозная толерантность и религиозный диалог в условиях глобализирующей реальности.....	117
<i>Байдоров Е.У.</i> Роль узбекской этнической группы в этносоциальном и этноконфессиональном разрезе казахстанского общества.....	126
<i>Дуйсен Г.М.</i> Перспективы сотрудничества в индустрии туризма и рекреации Центральной Азии и Индии: условия и ресурсы.....	135
<i>Шаймарданова Н.Ж.</i> Ретроспектива японо-корейских отношений в контексте существующих разногласий и противоречий.....	142
<i>Руденко Е.И.</i> Глобальная южно-азиатская диаспора: формирование, классификация, значение.....	147
<i>Хаджиева Г.У.</i> Теоретические аспекты исследования социально-экономической модернизации развивающихся стран.....	155
<i>Мадалиева Ж.К.</i> Мифология в исторической динамике культуры.....	162

ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

<i>Муратбекова А.М.</i> Территориальный спор в китайско-индийских отношениях.....	169
<i>Конырбай А.Р.</i> Формирование Нового Шелкового Пути: экономический потенциал и перспективы для Казахстана.....	176
<i>Батенова А.Ж.</i> Политическая модернизация Японии (1797–1912 гг.).....	186
<i>Мукатова А.М.</i> Примордиалистский подход в изучении концепта идентичности: историографический аспект.....	192
<i>Аубакир А.</i> Некоторые аспекты этносемантики в древнетюркской традиции.....	196

* * *

<i>Сапарбаев Б.А., Кокенова А.Т., Абилкасым А.Б.</i> Государственная поддержка инновационной деятельности как фактор роста эффективности национальной экономики в условиях глобализации.....	203
<i>Абикаева М.</i> Перспективы развития энергетики и потенциал энергосбережения в Республике Казахстан.....	207
<i>Алауханов Е.О.</i> Пути развития отечественной криминологии. Достижения и проблемы.....	211
<i>Альмурзаева Б.К., Кубиева В.А., Салиш С., Сагиева А.Т.</i> «Качество образования»: основные подходы и трактовки.....	215
<i>Аюпова З.К., Кусаинов Д.У.</i> О месте и роли здравого смысла в становлении мировоззрения.....	220
<i>Досжан Р.К.</i> Идеи знания и труда в творчестве Абая Кунанбаева в воспитании молодежи.....	227
<i>Егембердиева С.М., Абдраманова Г.К., Есмагулова Н.Д.</i> Социально-экономические проблемы Казахстана и Польши в условиях интеграции.....	231

<i>Жанакова Н.Т.</i> Освоение целины и судьба казахского языка.....	238
<i>Байбекова М.М., Анарбаев З.З.</i> Роль психологической службы в Республике Казахстан.....	243
<i>Картаева Т.Е.</i> Чигирь – водоподъемное устройство и его объект использования.....	247
<i>Кокенова А.Т., Агмасова Г.С.</i> Основные направления развития моделей социальной защиты.....	254
<i>Нахытбекова Э.И.</i> Актуальность использования проектных методов обучения на уроках английского языка.....	260
<i>Ералин К., Кожамкулова Б., Исаева Н.</i> Этнодизайнерское творчество мастера по керамике Абая Рысбекова.....	163
<i>Тебегенов Т.С.</i> Социальные противоречия в пьесах Жусипбека Аймауытова.....	266
<i>Шамахова А.</i> Жизненная правда на примерах красочного изображения времени и фантазий (по роману Чингиза Айтматова «Плаха»).....	274
<i>Кокенова А.Т., Агмасова Г.С.</i> Методические основы оценки инновационного потенциала.....	279
<i>Тастанбекова К.Н., Шамуратова Н.Б., Бабажанова Ж.А., Турекулова Д.М., Жуманова Б.К.</i> Планирование и освоение бюджетных средств, выделенных на сокращение уровня бедности населения.....	286
<i>Ералин К., Кожамкулова Б., Даулет Г.</i> Приемственность национальных традиций в этнодизайнерском творчестве ювелира Калмырзы Тасова.....	295
<i>Тебегенов Т.С.</i> Драматургия Жусипбека Аймауытова: классические традиции и художественное мировоззрение.....	300
<i>Шамахова А.</i> Историческая правда в сюжете романа (по роману Чингиза Айтматова «И дольше века длится день»).....	305
<i>Смагулова Г.Н.</i> Особенности фразеологической репрезентации концепта «красота» в казахском языке.....	311
<i>Ауелгазина Т.К.</i> Идея Мәңгілік ел – как основа казахстанского патриотизма.....	317
<i>Шойбекова Г.Б.</i> Роль чередования звуков в пополнении лексического состава.....	321
<i>Кабдылкызы А., Бугыбаева Ж.</i> Образование производных топонимов с помощью нулевого аффикса.....	325

CONTENTS

TOPICAL ISSUES OF HISTORY

<i>Derbisali Abdsattar</i> . Our relics from Morocco and Spain.....	5
<i>Kamalov A.K.</i> Mission to the Soviet Asia: the Vice President of the United States Henry Wallace in Siberia, Uzbekistan and Kazakhstan (1944).....	17
<i>Karimova Risalat</i> . Production of fabrics in the East Turkestan: the continuity of traditions.....	22
<i>Sugralinov Marlen</i> . Hazaras of Afghanistan.....	28

EAST SOURCE STUDY

<i>Sagandykova Nagima</i> . Ahmed Yugneki (Yugneki).....	38
<i>Tokhtabayeva Shayzada</i> . Creative breath of far eras.....	47
<i>Batyrkhan B.Sh., Toktarbekova Laura</i> . The Wise Sayings of Firdausi in «Shahname» Poem.....	56
<i>Oshan Zhanimkhan</i> . About the remained drevneistoricheskyy document.....	60
<i>Kambarbekova Gallia</i> . «Insha Tahir Waheed» – as a source on the history of Kazakhstan and Central Asia.....	67
<i>Molotova Elvira</i> . Data from historical compositions about Burkhan a hell dynes Kilich.....	76
<i>Karimova Zulfiyam</i> . Kazakh джунгарские relationship in the XVIII century in historical composition of "Islam-name" Malls Abd al-Alma.....	79

LINGUISTICS AND LITERARY CRITICISM

<i>Molotova Gulbahrem</i> . Indo-Arab-Iranian influence on the Uigur folklore.....	85
<i>Yusupov Rakhimzhan</i> . Literary environment of Eastern Turkistan in the beginning of the XX century.....	90
<i>Dyusenov Bagdat</i> . Etnolingvisticheskaya the characteristic of terms about the person in the dictionary "Kitab ad-Durra...".....	94
<i>Masimova Halminam</i> . Category of mortgage, to time and degree in writing monuments.....	99
<i>Baratova Shairyam</i> . Features of development of a rhyme in modern Kazakh and Uigur poetry.....	106

THE MODERN EAST THOUGHT

<i>Jalilov Zaur</i> . Haridzhizm: the history of genesis and development of radical islamizm.....	111
<i>Mansurova Asseli</i> . Religious tolerance and religious dialogue in the conditions of the globalizing reality.....	117
<i>Baydarov Erkin</i> . The role of the Uzbek ethnic group in the ethno-social and ethno-confessional context of Kazakhstan's society.....	123
<i>Duisen M. Galymzhan</i> . Prospects for Cooperation in the Travel and Tourism Industry of Central Asia and India: Conditions and Resources.....	135
<i>Shaimardanova Nazigul</i> . Retrospective of Japanese-Korean Relations in the Context of Differences and Contradictions.....	142
<i>Yelena I. Rudenko</i> . Worldwide South Asian Diaspora: Emergence, Classification, Significance.....	147
<i>Khadzhiyeva Gulzhahan</i> . Theoretical aspects of research on socio-economic modernization of developing countries.....	155
<i>Madaliyeva Zhanyl</i> . Mythology in historical dynamics of culture.....	162

YOUNG SCHOLARS RESEARCHES

<i>Muratbekova Albina</i> . Territorial disputes in the China-India relations.....	169
<i>Adilet R. Konirbay</i> . The formation of New Silk Road: economic potential and perspectives for Kazakhstan.....	176
<i>Batenova Alua</i> . Political modernization of Japan (1797–1912).....	186
<i>Mukatova Aliya</i> . Primordial approach to the study of the concept of identity: historiographical aspect.....	192
<i>Armand Aubaquir</i> . Some aspects of ethnosemantics in drevnetyurksky tradition.....	196

* * *

<i>Saparbaev B.A., Kokenova A.T., Abilkasym A.B.</i> State support of innovative activity – as factor of growth of efficiency of national economy in the conditions of globalization.....	203
<i>Abikayeva M.</i> Prospects of development of energy and potential of energy-savings in Republic of Kazakhstan.....	207
<i>Alaukhanov E.O.</i> The way of development of criminology. Achievements and challenges.....	211
<i>Almurzayeva B.K., Kubiyeva V.A., Salish S., Sagiyeva A.T.</i> «Quality of education»: basic approaches and interpretations.....	215
<i>Ayupova Z.K., Kussainov D.U.</i> About the place and role of the common sense in the formation of outlook.....	220
<i>Doszhan R.K.</i> The ideas of knowledge and work for youth education in the oeuvre of Abay Kunanbaev.....	227
<i>Yegemberdieva S.M., Abdramanova G.K., Yesmagulova N.D.</i> Social and economic problems of Kazakhstan and Poland in integration conditions.....	231
<i>Zhanakova N.T.</i> Mastering of virgin soil and fate of Kazakh.....	238

<i>Baybekova M.M., Anarbayev Z.Z.</i> A role of psychological service in the Republic of Kazakhstan.....	243
<i>Kartayeva T.Ye.</i> Chyhir – water-lifting device and its use of the object.....	247
<i>Kokenova A.T., Agmasova G.S.</i> Main directions of development of models of social protection.....	254
<i>Nakhypbekova E.</i> Relevance of using project methods at the English lessons.....	260
<i>Yeralin K., Kozhamkulova B., Isaeva N.</i> Ethnodesigner art of ceramic master Abai Rysbekov.....	263
<i>Tebergenov T.S.</i> Social contradictions in the plays of Zhusipbek Aymaulytov.....	266
<i>Shamakhova A.</i> A true example of colorful images and fantasies (based on the novel of Chingiz Aitmatov "Block").....	274
<i>Kokenova A.T., Agmasova G.S.</i> Methodical bases of the assessment of innovative potential.....	279
<i>Tastanbekova K.N., Shamuratova N.B., Babazhanova Zh.A., Turekulova D.M., Zhumanova B.K.</i> Planning and mastering of budgetary funds allocated on reduction of poverty level of the population.....	286
<i>Yeralin K., Kozhamkulova B., Daulet G.</i> Succession of national traditions in the ethnodesign art of jeweler Kalmyrza Tasov.....	295
<i>Tebergenov T.S.</i> Dramaturgy of Zhusipbek Fymaulytov: classic traditions and artistic outlook.....	300
<i>Shamakhova A.</i> Historical truth in the plot of the novel (based on the novel by Chingiz Aitmatov "Day lasts more than a hundred").....	305
<i>Smagulova G.N.</i> Features frazeologičeskoj representation of the concept of "beauty" in Kazakh language.....	311
<i>Auelgazina T.K.</i> the idea of the eternal people - as the basis of the Kazakhstan patriotism.....	317
<i>Shoibekova G.</i> The role of changing voices in enlarge of lexical composition.....	321
<i>Kabdylkzy A., Bugybaikyzy Zh.</i> The formation of derivative toponyms by using zero affixation.....	325

**PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE
IN THE JOURNALS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN**

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics>.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

[www:nauka-nanrk.kz](http://www.nauka-nanrk.kz)

social-human.kz

Редактор *М. С. Ахметова*

Верстка на компьютере *Д. Н. Калкабековой*

Подписано в печать 04.02.2015.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.

21 п.л. Тираж 2000. Заказ 1.